

ADVANCED FOREIGN EXPERIENCE IN THE IMPLEMENTATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE ACTIVITIES OF PROSECUTOR'S OFFICES

Shakhrukh Satorov

listener

Academy of Law Enforcement of the Republic of Uzbekistan

Tashkent, Uzbekistan

e-mail: shoxrukhsattorov@umail.uz

ABOUT ARTICLE

Key words: artificial intelligence, prosecutorial authorities, law enforcement, advanced international practices, public safety, efficiency improvement, legal data.

Received: 06.03.25

Accepted: 08.03.25

Published: 10.03.25

Abstract: The article analyzes advanced international practices in implementing artificial intelligence (AI) technologies in the activities of prosecutorial authorities. The experience of effectively using AI in the United States, Germany, China, and Turkey has been studied. Additionally, the article examines the legal aspects of AI implementation and the potential for its application in the prosecutorial system of Uzbekistan.

ПРОКУРАТУРА ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИДА СУНЬИЙ ИНТЕЛЛЕКТНИ ЖОРИЙ ЭТИШ БЎЙИЧА ИЛҒОР ХОРИЖ ТАЖРИБАСИ

Шохруҳ Сатторов

тингловчи

Ўзбекистон Республикаси Хуқуни муҳофаза қилиш академияси

Тошкент, Ўзбекистон

e-mail: shoxruxsattorov@umail.uz

МАҚОЛА ҲАҚИДА

Калит сўзлар: сунъий интеллект, прокуратура органлари, ҳуқуқни муҳофаза қилиш, илғор хориж тажрибаси, жамоат хавфсизлиги, самарадорликни ошириш, ҳуқуқий маълумотлар.

Аннотация: Мақолада прокуратура органлари фаолиятида сунъий интеллект (СИ) технологияларини жорий этиш бўйича илғор хориж тажрибаси таҳлил қилинади. АҚШ, Германия, Хитой ва Туркия мамлакатларида СИдан самарали фойдаланиш тажрибаси ўрганилган. Шунингдек, СИ технологияларини қонунчиликка мувофиқ татбиқ этиш масалалари ва Ўзбекистон прокуратура

ПЕРЕДОВОЙ ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ВНЕДРЕНИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОРГАНОВ ПРОКУРАТУРЫ

Шохрух Самторов

слушатель

Академия правоохранительных органов Республики Узбекистан

Ташкент, Узбекистан

E-mail: shoxruxsattorov@umail.uz

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: искусственный интеллект, органы прокуратуры, правоохранительная деятельность, передовой зарубежный опыт, общественная безопасность, повышение эффективности, правовые данные.

Аннотация: В статье анализируется передовой зарубежный опыт внедрения технологий искусственного интеллекта (ИИ) в деятельность органов прокуратуры. Изучен опыт эффективного использования ИИ в США, Германии, Китае и Турции. Также рассматриваются вопросы законодательного регулирования применения ИИ и перспективы его внедрения в систему прокуратуры Узбекистана.

Сунъий интеллектнинг АҚШ, Германия, Хитой ва Туркия каби давлатларнинг прокуратура органларида қўлланилиши ривожланиб бормоқда, ва унинг асосий мақсади самарадорликни ошириш, қарор қабул қилиш жараёнларини яхшилаш ва ҳуқуқий маълумотларни бошқаришни оптималлаштиришдир.

АҚШда сунъий интеллект ҳуқуқий тизимнинг турли жабҳаларида, жумладан прокуратура органларида қўлланилмоқда. Сунъий интеллект асосий мақсади қарор қабул қилиш жараёнларини яхшилаш, инсон хатоликларини камайтириш ва ҳуқуқий жараёнларни самарали қилишдир.

Прогнозлаш аналитикаси: Сунъий интеллект воситалари тарихий маълумотларни таҳлил қилиб, жиноятларнинг тарихи ва такрорланишини прогноз қилишга ёрдам беради. Бу прокурорларга гаров, жазолар ва шартли озод қилиш масалаларида қарорлар қабул қилишда ёрдам беради, айниқса, COMPAS (Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions) каби хавф баҳолаш воситалари орқали.

Хужжатларни кўриб чиқиш ва ҳуқуқий тадқиқотлар: Сунъий интеллектга асосланган платформалар хужжатларни кўриб чиқиш жараёнини автоматлаштиришда кўпроқ қўлланилмоқда. Ушбу тизимлар катта ҳуқуқий маълумотлар, иш файллари ва далилларни таҳлил қилиб, тегишли маълумотларни топишда ёрдам беради, бу эса прокурорларга катта вақтни тежаш имконини беради.

Табиий тилни таҳлил қилиш (NLP): Сунъий интеллект ёрдамида табиий тилни таҳлил қилиш воситалари ҳуқуқий матнларни, шартномаларни ва далил ҳужжатларини таҳлил қилишда ишлатилади. Бу прокурорларга ўз ишларини таъсир қилиши мумкин бўлган асосий далиллар ёки нақшларни аниқлашда ёрдам беради.

Ишларни бошқариш тизимлари: Сунъий интеллект билан кучайтирилган ишларини бошқариш тизимлари ишларини ташкил этишга ёрдам беради, прокуратура жамоасининг иш жараёнида давом этишини таъминлайди ва маъмурий иш юкини камайтиради. Ушбу тизимлар шунингдек, тарихий маълумотлар асосида иш натижаларини прогноз қилиш имкониятига эга.

Фирибгарликни аниқлаш учун сунъий интеллект: Баъзи прокуратура органлари молиявий фирибгарлик ёки суғурта фирибгарлигини аниқлашда сунъий интеллект алгоритмларидан фойдаланади, бу эса транзакциялардаги ғайриоддий маълумотларни аниқлаш орқали амалга оширилади.

Германия жамоат бошқаруви соҳасида, жумладан ҳуқуқий секторда сунъий интеллектни интеграция қилишда етакчи бўлиб келмоқда. Прокуратура органларида, сунъий интеллект асосан маъмурий самарадорликни ошириш ва ҳуқуқий таҳлилни қўллаб-қувватлаш учун ишлатилади.

Ҳуқуқий ёрдам ва тадқиқотлар учун сунъий интеллект: Германия прокуратура органларида сунъий интеллект тизимлари ҳуқуқшуносларга ва прокурорларга самарали ҳуқуқий тадқиқотлар олиб боришда ёрдам беради. Машина ўрганиш ва NLP воситалари ёрдамида иш ҳуқуқи, қонунлар ва илгари қабул қилинган ҳукмлар таҳлил қилинади, бу эса ҳуқуқий жараёнларнинг тезлиги ва аниқлигини оширади.

Иш маълумотларини таҳлил қилиш: Сунъий интеллект тизимлари катта ҳажмдаги иш маълумотларини таҳлил қилишда қўлланилади, прокурорларга янада тўғри ва маълумотларга асосланган қарорлар қабул қилишда ёрдам беради. Ушбу тизимлар шунингдек, иш файллари ва далилларни бошқаришда ҳам ёрдам беради.

Тадқиқотларда сунъий интеллект: Сунъий интеллект технологиялари, масалан, юзни таниб олиш ва нақшни таниб олиш дастурлари, жинойтларни тергов қилишда ишлатилади. Мисол учун, сунъий интеллект шубҳали шахсларни аниқлаш ёки тасвир ва видеоларни маълум базалар билан мослаштиришда ёрдам беради, бу прокурорларга ишларини тезроқ ҳал қилишда ёрдам беради.

Жинойтчилик Профилини Яратиш: Германия прокуратура органлари, шунингдек, жинойт хулқини таҳлил қилишда ва жинойтчиликни прогнозлашда сунъий интеллектдан фойдаланади, бу эса прокурорларнинг суд стратегияларини аниқлашда ёрдам беради.

Хукукий Автоматлаштириш: Германия, шунингдек, баъзи одатий хукукий жараёнларни автоматлаштириш имкониятларини ўрганмоқда. Масалан, сунъий интеллект ишларини қайта ишлаш билан боғлиқ маъмурий вазифаларни автоматлаштириши мумкин, бу эса иш жараёнларини соддалаштириб, инсон ходимларининг юкини камайтиради.

Хитой сунъий интеллектни турли ҳукумат соҳаларида, жумладан хукукий соҳада интеграция қилишда етакчи давлатлардан бири бўлиб келмоқда. Хитой ҳукумати, сунъий интеллект технологияларини жиноятни тергов қилишда, прокурорларга катта ҳажмдаги маълумотларни бошқаришда ва суд самарадорлигини оширишда қўллайди.

Ишларни кўриб чиқиш ва ҳужжатларни таҳлил қилиш учун сунъий интеллект: Хитой прокурорлари иш ҳужжатларини кўриб чиқиш, далилларни йиғиш ва катта ҳажмдаги маълумотларни қайта ишлашда сунъий интеллект воситаларидан фойдаланади. Бу эса ишларини тезроқ таҳлил қилиш ва суд жараёнларини самарали бошқариш имконини беради.

Қарор қабул қилишни қўллаб-қувватлаш учун сунъий интеллект: Сунъий интеллект технологиялари прокурорларга маълумотларга асосланган қарорлар қабул қилишда ёрдам беради. Бу тизимлар иш тафсилотларини таҳлил қилиш, хавфларни баҳолаш ва жиноят ишларининг якуний натижаларини прогнозлашда ёрдам беради.

Жазо белгилашни ёрдам бериш: Баъзи соҳаларда, сунъий интеллект жиноятнинг табиати, айбланувчининг тарихи ва суд қарорларига асосланиб, тўғри жазоларни таклиф қилиш учун ишлатилади. Бу, жазоларни бирхиллаштиришни таъминлайди, аммо адолат ва шаффофлик масалаларига нисбатан хавотирлар уйғотади.

“Ақлли судлар”: Хитой “ақлли судлар”ни синовдан ўтказмоқда, бу ерда сунъий интеллект тизимлари судьялар ва прокурорларга ишларини бошқаришда ёрдам беради. Ушбу тизимлар ҳужжатларни бошқариш ва далилни тасдиқлаш каби турли суд жараёнларини автоматлаштиради.

Жамоат хавфсизлиги учун сунъий интеллект: Сунъий интеллект жамоат хавфсизлиги тизимларида фаол қўлланилади, бу эса прокуратурага жиноят ишларини қўллаб-қувватлашда ёрдам беради. Сунъий интеллект ёрдамида кузатув, юзни таниб олиш тизимлари ва маълумот йиғиш воситалари жиноятларни тергов қилишда ишлатилади.

Кибержиноятларни аниқлаш учун сунъий интеллект: Хитой прокурорлари кибержиноятларни излаш ва тергов қилишда сунъий интеллектдан фойдаланмоқда. Сунъий интеллект тизимлари интернетдаги кузатувни амалга оширади ва фирибгарлик, хакерлик ва шахсий маълумотларни ўғирлаш каби ноқонуний фаолиятларни аниқлашда ёрдам беради.

Бир қатор давлатларда, хусусан, Нидерландия, Германия, Франция, Австрия, Польшада электрон ҳужжат айланиши тизимида, судларда ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш

органларида сунъий интеллектнинг амалий иловаларини қўллашга жуда илғор ёндашув ишлаб чиқилган.

Баъзи давлатларда, яъни Нидерландия, Франция, Австрия каби мамлакатларда сунъий интеллект тизимлари, чуқур нейрон тармоқларини ўз ичига олган, йирик шаҳарларнинг ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари томонидан қўлланилмоқда ва улар предиктив таҳлил, шунингдек, рақамли терговларда ишлатилаётган. Нейрон тармоғи мавжуд ва амалдаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга нисбатан ҳам қўлланилиши мумкин, бу орқали масалан, коррупцияга оид факторларни аниқлаш мумкин.

Ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари деярли барча давлатларда ўзларининг криминалистик ва оператив ахборот базаларига эга, аммо АҚШ полицияси фаолиятида бу йўналиш аллақачон сунъий интеллект ва унинг элементларидан фойдаланиш соҳасига айланган. АҚШ полициясининг аналитик-ситуацион марказларида шахслар ҳақидаги маълумотларни тўплаш, сақлаш ва қайта ишлаш учун дастурий-аппаратли муҳитлар жиҳозланган бўлиб, бу маълумотлар турли хил ахборотларни ўз ичига олади — суратлар, овозли маълумотлар ва ҳоказо.

2007 йилда Нью-Йоркда марказлаштирилган жамоат хавфсизлиги операция маркази ташкил этилган бўлиб, унга 100 дан ортиқ алоҳида маълумот манбалари интеграция қилинган. Турли манбалардан, масалан, видео кузатув камераларидан, патрул машиналаридан, полицияга келган қўнғироқлардан ва бошқалардан олинган маълумотлар тузилмаган шаклда марказга келиб тушади ва у универсал форматга айлантирилади. Сўнгра, бу маълумотлар таҳлил қилинади, тузилади ва фойдаланувчиларнинг сўровларига мувофиқ тақсимланади. Ишлаб чиқувчиларнинг таъкидлашича, ягона ахборот омборини яратиш шаҳардаги жиноятчиликни 27% га камайтиришга олиб келган.

Бундан ташқари, илгари тузилмаган, алоҳида шаклларда ва ўзаро боғланмаган маълумотлардан, масалан, фуқароларнинг аризаларидан, полиция ҳисоботларидан, 911 рақамига келган телефон қўнғироқларидан, ҳибсга олиш протоколларидан ва бошқалардан тезкор аҳамиятга эга маълумотларни қидириш хизмати ташкил этилган. Барча бу маълумотлар бирлаштирилмаган эди ва керакли маълумотларни ва уларнинг ўзаро боғлиқликларини аниқлаш қийин эди. Марказни яратиш натижасида полициянинг самарадорлиги ошди.

Аналитик ва прогнозлаштириш моделлари. IBM томонидан ишлаб чиқилган Blue CRUSH тизими (Crime Reduction Utilizing Statistical History — “жиноятчиликни статистика маълумотларидан фойдаланиб камайтириш”) жиноятларнинг содир этилиши ҳақидаги статистик маълумотларни таҳлил қилиб, жиноят содир этилиши мумкин бўлган

худудларни, вақт ва жойни прогноз қилади. Ушбу тизимнинг ишга туширилиши Мемфис шаҳридаги жиноятчиликни 30% га камайтирган.

Кўплаб АҚШ шаҳарларида (масалан, Лас-Вегасда) жиноят маълумотларини таҳлил қилиш тизимлари жорий этилган бўлиб, улар жиноят содир этилиши мумкин бўлган вақт ва жойни аниқлайди. Жиноятлар ҳақида ҳисоботлар ёрдамида тизим энг юқори жиноят содир этиш эҳтимоли бўлган худудларни белгилаб, харитада ажратиб кўрсатади ва полиция ходимларига узатади. Ушбу тизим Лос-Анжелесдаги Калифорния университети (UCLA) кампусида ишлаб чиқилган ва PredPol номи билан танилган. Ҳозирда бу дастур АҚШнинг кўплаб полиция бўлимлари томонидан ишлатилмоқда.

2014 йилда Лос-Анжелес полициясининг етти худудида PredPol тизими синовдан ўтказилган ва натижалари ижобий бўлган. Ҳозирда PredPol тизими АҚШдан ташқарида ҳам қўлланилмоқда.

Шунингдек, Чикагодаги полиция томонидан қўлланиладиган махсус дастур ўзининг юқори эҳтимоли билан нафақат келажакдаги қотилларнинг, балки қурбонларнинг номларини ҳам олдиндан айтиб беради. Иллинойс технология университети олимлари томонидан ишлаб чиқилган ушбу дастур Чикаго полициясига қотиллик содир этиш эҳтимоли юқори бўлган шахсларни аниқлаш имконини берди. Тизим, масалан, шахснинг полицияга олиб келган тарихи, ноқонуний қурол олиб юриш ёки жиноятчи гуруҳларга аъзо бўлиш каби белгиларига асосланиб, шу каби хусусиятларга эга бўлган шахсларни аниқлайди. Энг кўп мос келган шахслар хавф гуруҳига киритилиб, уларга олдини олиш ишлари ўтказилади. Полиция маълумотларига кўра, янги алгоритм жуда самарали бўлиб чиқди. Чикагодаги 2,7 миллион аҳолидан фақат 1400 киши қотиллик қилиш ёки ўлдирилиш эҳтимоли жуда юқори бўлган шахслар рўйхатига киритилди. Ушбу рўйхатдаги одамларнинг 70% дан ортиғи 2016 йилда ўлдирилди. Ушбу рўйхатга кирган ҳар тўртинчи киши ҳам ўлдирилган.

АҚШнинг баъзи штатларида полиция жиноятларни олдини олиш ва тергов қилиш бўйича таҳлилий фаолиятни реал вақт режимида автоматик равишда амалга ошириш имконини берувчи технологияларни қўлламоқда. Бундай имконият, масалан, Real-time Intelligence Crime Analytics System (RICAS) тизимида амалга оширилган бўлиб, у географик жойлашув, вақт, воқеалар ва шахсларни ягона визуал маконда боғлайди. Тизимни ишлаб чиқувчиларнинг таъкидлашича, унинг қўлланилиши жиноятларни тезкор аниқлаш ва аввал аниқланмаган жиноятлар бўйича самарадорликни оширган. RICAS тизими веб-муҳитда замонавий оптималлаштирилган технологияларни қўллаган ҳолда ишлаб чиқилган бўлиб, ҳар қандай стационар ва мобил қурилмаларда ишлатиш мумкин.

АҚШда сунъий интеллект тизимлари ишлаб чиқиш бўйича танилган компаниялардан бири Palantir Technologies ҳисобланади. Компания ишлаб чиққан махсус ечимлар турли хил маълумотларни тўплайди (ДНК, видео кузатув маълумотлари, телефон алоқалари ва бошқалар), ижарага олинган автомобилларнинг ҳаракатларини рақамли белгилар орқали кузатиб боради ва бошқалар. Palantir томонидан ишлаб чиқилган дастурий таъминот, шунингдек, турли мамлакатларда террорчилик ҳаракатларини амалга оширишни режалаштирган жиноят тармоғини фoш этишда ёрдам бeрди. Шунингдек, бу тизим Афғонистонда можоҳидларнинг ҳужумларини прогноз қилишда ҳам ишлатилган.

2012 йилда Microsoft компанияси Нью-Йорк полицияси билан биргаликда жиноятларни олдини олиш учун интеллектуал тизимни ишлаб чиқиш ҳақида эълон қилди. Domain Awareness System (DAS) мавжуд полиция маълумотлар асосида ишлайди ва реал вақтда жиноятчиларни ушлаш ёки бошқа ҳаракатларни кузатишга имконини бeради.

ShotSpotter — бу акустик тизим бўлиб, қурол отиш товушларини аниқлайди. Ушбу тизим АҚШнинг 90 дан ортиқ шаҳарларида, жумладан Нью-Йоркда ишлайди. Микрофонлар жиноятчилик даражаси юқори бўлган ҳудудларда жойлашган ва улар қуролнинг отилиш товушини аниқлаб, жойини харитада белгилайди.

Kimera Systems компанияси томонидан ишлаб чиқилган Nigel тизими билимларни ва жавобларни контекстни ҳисобга олган ҳолда сақлашга имконини бeради. Баъзи муаллифлар бу платформани АҚШ ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари томонидан рақамли терговлар ўтказиш учун ишлатилишини айтадилар.

ForAllSecure компанияси ва Пенсилвания университети томонидан ишлаб чиқилган Mayhem тизими дастурий таъминотдаги заифликларни аниқлаш, текшириш ва ҳимоя қилишга қодир. Бу тизим FBI томонидан киберҳужумлар ва хакерлар гуруҳларини аниқлаш учун қўлланилади.

Шунингдек, янги технологияларни жорий этишнинг яна бир йўналиши ижтимоий тармоқлардан фойдаланишдир, масалан, Twitter ва Facebook. Полиция бу тармоқлар орқали аҳоли билан алоқага чиқиб, мавжуд маълумотларни олишда фойдаланади.

Хитой Халқ Республикасининг раҳбарияти нуктаи назаридан, сунъий интеллект технологиялари келгуси ўн йил ичида миллий иқтисодиётнинг ривожланишида етакчи ўрин эгаллайди ва Хитойга глобал меҳнат тақсимоотида янги бозорларни забт этиш учун ноёб афзалликлар яратиш имконини бeради. Бундан ташқари, сунъий интеллект билан боғлиқ технологиялар ривожлантиришни ички сиёсий вазифа сифатида белгиланган. Улар ишлатилиши Хитойда фуқароларни бошқариш тизими (ижтимоий ишонч тизими)ни яратишга асосланади, бу эса ижтимоий-сиёсий барқарорликни таъминлаш ва Хитойнинг сиёсий тузилишини сақлаб қолишни кафолатлашга мўлжалланган.

Сунъий интеллектга таяниш Хитойда, шунингдек, ҳарбий-технологик соҳада афзалликларни ривожлантиришнинг асосий воситаси сифатида қўрилмоқда. Хитойнинг дунё бўйлаб сунъий интеллект соҳасида етакчилик қилишдаги асосий афзаллиги — бу мамлакатдаги саноатга катта молиявий сармоялар билан бирга, фойдаланувчилар томонидан яратилган улкан маълумотлар ҳажми бўлиб, улар ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари томонидан кундалик фаолиятда ишлатилади.

Хитой ҳукумати янги дастурини ишлаб чиқиш ва унинг барча нозик томонларини ишлаб чиқишда олти йилдан ортиқ вақт сарфлади. Юзни таниш тизими билан видеокузатув камералар, юзлаб мобил иловалар, интернет-ресурслар, тўлов тизимлари, ижтимоий, йўл ва коммунал хизматлар базалари ягона ахборот тизимига бирлаштирилди.

Ижтимоий рейтинг учта соҳада амалга оширилади:

- 1) давлат соҳасида (солиқ ва ҳисоб-китобларни тўлаш, қарзларни тўлаш ва бошқалар);
- 2) ижтимоий соҳада (йўл ҳаракати қоидаларига риоя қилиш, туғиш назорати, иш ва таълимда ҳалоллик ва бошқалар);
- 3) тармоқдаги хулқ-атвор (фойдаланувчилар билан мулоқот маданияти, жойлаштирилган ахборотнинг ишончлилиги, онлайн дўконларда харид қилиш ва бошқалар).

Барча ушбу маълумотлар ягона базага йиғилади ва махсус алгоритм ҳар бир шахснинг ижтимоий рейтинг баллини ҳисоблайди. Ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ушбу ресурсларга кириш ҳуқуқига эга бўлиб, улар ўзларининг кундалик фаолиятида фойдаланишлари мумкин. Шу билан бирга, ижтимоий ишонч тизимидан фойдаланишда баъзи ижобий мисоллар ҳам мавжуд. Масалан, Хитойнинг Фуцзян вилоятида содир бўлган бир қотиллик ишининг очилиши. Бир киши жанжал вақтида севгилисини бўғиб ўлдириб, ундан ўзининг банк картасига тегишли пулни ўғирлаш учун унинг смартфондаги Money Station иловасини ишга туширган. Банкни тасдиқлаш учун фойдаланувчи телефон камерасига қарашни талаб қилади, шунинг учун жиноятчи қурбоннинг юзига кўрсатган. Юзни таниш тизими аёлнинг юзини кўрганида, банк ходимларига бу юзни мустақил равишда текширишни кўрсатган. Банк ходимлари аёлнинг юзида кўқарган изларни ва бўғиб ўлдириш изларини сезиб, полицияга хабар беришган. Телефоннинг жойлашуви ёрдамида жиноятчи топилиб, жисмоний танасини йўқ қилишга уриниш вақтида ушланган.

Шунингдек, Хитойдан ташқаридаги сунъий интеллект соҳасидаги етакчи мамлакатлар тажрибасини кўриб чиқаётганда, бир нечта диққатга сазовор мисолларни келтириш мумкин. Fujitsu Laboratories Ltd. компанияси, Япониянинг Электрон алоқалар университети билан ҳамкорликда, шаҳар шароитида жиноятчиларни ушлаш алгоритмини

ишлаб чиқди, бу эса ўйинлар назариясига асосланган. Ушбу назария ҳимоя ва ҳужум технологиясини қарор қабул қилиш технологияси сифатида математик тарзда тавсифлайди.

Олдин бу шаҳар шароитида қўлланилиши қийин эди, чунки кўча тармоғининг кенгайиши билан маълумотлар ҳажми ошган. Fujitsu Laboratories компанияси томонидан ишлаб чиқилган Электрон алоқалар университети технологияси "тармоқни сиқиш" методини қўллаб-қувватлаш орқали ушбу муаммони ҳал қилишга муваффақ бўлди.

Жамоат биноларининг хавфсизлиги учун режалаштириш тарихан инсоннинг интуицияси ва тажрибасига асосланган эди. Аммо охириги йилларда хавфсизликни таъминлашда сунъий интеллект технологияларини қўллаш зарурлиги аниқ бўлди. сунъий интеллект технологияларига асосланган алгоритмлар хавфсизликни таъминлаш учун ресурсларни одамларнинг ҳаракатлари ва жиноятчиларнинг психологик хусусиятларига қараб йўналтира оладилар.

Европа ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларининг аналитик ва прогнозлаштириш моделларидаги қарорлар кўп жиҳатдан америкаликлар билан ўхшашдир. Масалан, Германиянинг Pre-Crime Observation System дастури аввалги таҳлил қилинган жиноятларни амалга ошириш эҳтимолини турли координаталарга, аввалги статистикага асосланган ҳолда ҳисоблаш принципига асосланади. Берлин полицияси жиноятларнинг олдини олиш учун дастурий таъминот ўрнатишни кўриб чиқмоқда. Бу лойиҳа Precobs номини олган. Германиянинг компанияси томонидан ишлаб чиқилган ушбу дастур жиноятни амалга ошириш эҳтимоли энг юқори бўлган жойни ва вақтни тахмин қилади.

Амстердам полицияси жиноятга қарши курашда инсон савдосини аниқлашга қаратилган дастурий таъминотни ишлаб чиққан ва жорий қилган, бу эса полиция ҳисоботларини автоматик равишда тизимлаштириб, инсон савдосига алоқаси бўлган ҳисоботларни танлайди.

Шунингдек, сунъий интеллект технологияларидан жиноятларни прогнозлашда фойдаланишга қаратилган кўплаб ижобий мисоллар бўлишига қарамай, сўнгги вақтларда сунъий интеллект асосида жиноятларни прогнозлаш тизимларини тақиқлаш ҳақида хабарлар кўпайган.

2020 йил июн ойида Калифорниянинг Санта-Круз шаҳри АҚШда ушбу тизимни тақиқлаган биринчи шаҳар бўлди. Шаҳар расмийларининг фикрига кўра, тизим фақат рўйхатдан ўтган жиноятларни ҳисобга олган, шунинг учун полицияга кўпроқ чақирувлар бўлган ҳудудлар (миграция жамиятлари) тизимнинг диққат марказига тушиб, полиция ресурслари бу жойларга кўпроқ йўналтирилиб, қўшимча ҳибсга олишлар амалга оширилган.

Шунингдек, бундай тизимларни ишлаб чиқишдаги шаффофликнинг йўқлиги кўпчиликни хавотирга солмоқда. Ким уларни ишлаб чиқарганлиги ва қандай қилиб, қандай маълумотлар ишлатилганлиги номаълум. Дастурчилар бу маълумотларни тижорат сирига асосланиб ошкор қилмайдилар.

Ниҳоят, жиноятларни прогноз қилиш инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари масалаларига алоқадор бўлган конституциявий муаммоларни келтириб чиқаради.

Шунга қарамай, сунъий интеллект тизимларининг ривожланишидаги мавжуд муаммоларни ҳисобга олиб, барча ривожланган мамлакатлар уларнинг турли соҳаларда келажакда ривожланишини режалаштирмоқда. Хусусан, 2017 йил июн ойида Хитой Давлат Кенгаши "Янги авлод сунъий интеллектни ривожлантириш дастурини" чиқарди, бу ҳужжатда сунъий интеллектни ривожлантириш бўйича ёндашув концепцияси белгиланган.

Унда стратегик мақсадлар қўйилган, уларнинг амалга оширилиш муддатлари белгиланади, шунингдек, ишлаш механизмлари ва молиялаштириш манбалари тасвирланган. сунъий интеллект янги халқаро рақобат соҳасида, Хитойнинг келажакдаги ривожланиши ва рақобатбардошлиги, шунингдек, миллий хавфсизлиги ва жаҳон миқёсидаги таъсирининг стратегик технологияси сифатида белгиланган.

Юқоридагилар қоғозбозлик, бюрократия ва оралик жараёнларга барҳам бериш орқали суд жараёнини тезлаштириш, инсон ҳатоларининг олдини олиш, ишчи кучи, ресурс ва воситалар, электр-энергияни тежаш нуқтаи назаридан баҳоланса, тизим қанчалик юқори самара келтирганлигига амин бўлиш мумкин бўлади.

Таъкидлаш лозимки, Туркияда суд-ҳуқуқ соҳасида амалга оширилган энг яхши технологик ислоҳот, шубҳасиз, "UYAP" миллий суд ахборот тизимидир. Мазкур тизим Адлия вазирлигининг барча бўлимлари, шу жумладан, судлар, прокуратура, ижро этувчи ҳокимият органлари ўртасидаги ўзаро алоқани таъминловчи тизимдир. Ҳозирги кунда "UYAP"га янги функциялар қўшиш, ташқи ташкилотларнинг ахборот тизимлари ва амалий дастурлари билан интеграциясини янада яхшилаш, уларнинг фойдаланувчиларга қулай қилиш борасидаги ишлар изчиллик билан давом этаётган бўлса, бошқа томондан, алоқа инфратузилмаси ва тизим маркази кундан-кунга мустаҳкамланиб бормоқда. Бунинг учун, компьютер, принтер ва сканер кабилар учун маъмурий ва суд органларининг эҳтиёжлари етарли даражада қондирилган.

Юқоридагилардан ташқари, Туркияда бошқа қатор ижобий жиҳатлар ҳам кўзга ташланади.

Масалан, 2012 йилдан бошлаб жиноий судларда "SEGBIS" тизими орқали виртуал суд мажлиси ўтказиш имконияти мавжуд. Кўрсатувлар, сўроқ ва суд мажлисларини аудио-видео ёзиб олиш, шунингдек, масофавий сўроқ қилиш, шахсларни суд биносидан

ташқарида сўроқ қилиш тизими жорий этилди. “SEGBIS” шахси ошкор этилмайдиган гувоҳларни, халқаро суд ёрдами остида эшитилаётган шахсларни, суд мажлисида узрли сабабларга кўра қатнашолмайдиган ёки суд биносидан ташқарида бўлган экспертлар ва гувоҳларни тинглаш, сўроқ қилиш ёки судланувчилар, камокка олинганлар, гумон қилинаётганлар ва ҳибсга олинганлар, тиббий муассасада ёки суд биносидан ташқарида бўлган шахсларни суд мажлисларида ҳозир бўлишини таъминлаш учун ишлатилади.

Ҳозирда Туркияда “SEGBIS” тизими кенгайтирилмоқда. “SEGBIS” хоналари йирик аэропортлар ва хориждаги элчихоналарда ташкил этилиб, хорижда яшовчи фуқароларга ўзлари яшаб турган мамлакатдан чиқмасдан туриб суд тингловларида қатнашиш имкони яратилган. Фуқаролар ва адвокатлар суд биносига келмасдан туриб иштирок этишлари мумкин.

Ҳозирги кунда дунёда бўлгани каби Туркияда ҳам кўплаб соҳаларда сунъий интеллект имкониятларидан фойдаланиб келинмоқда. Бу борада Туркия Президентининг “2021-2025 йилларга мўлжалланган сунъий интеллект бўйича миллий стратегия” тўғрисидаги 2021/18-сонли фармойиши қабул қилиниб, ушбу Стратегия доирасида сунъий интеллект технологияларини жорий этиш ва ривожлантириш бўйича қатор чора-тадбирлар амалга оширилди. Ушбу Фармойиш билан Туркия Миллий сунъий интеллект стратегиясининг 2024-2025 йиллар учун Ҳаракатлар режаси ҳам тасдиқланган.

Сунъий интеллектни Ўзбекистон Республикаси прокуратура тизимида жорий қилишда хорижий давлатларнинг тажрибасини ўрганиш ниҳоятда муҳим ҳисобланади. Хорижий амалиётни ўрганиш янгиликлардан бохабар бўлиш имконини бериши билан биргаликда, тизимда қўллаш мумкин бўлган янгича амалиёт юзасидан муҳим кўникмаларга эга бўлишда муҳим ҳисобланади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. COMPAS (Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions) - URL://[https://en.wikipedia.org/wiki/COMPAS_\(software\)](https://en.wikipedia.org/wiki/COMPAS_(software))
2. Германский дом науки и инноваций в Москве (DWIH) - URL://<https://www.dwih-moskau.org/ru/temy/iskusstvennyj-intellekt/issledovaniya-v-sfere-iskusstvennogo-intellekta-v-germanii-provodyatsya-uzhe-davno/>
3. Н.Абдураимова, ЎЗА Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги (2025) “Суд тизимида сунъий интеллектни жорий қилиш қандай аҳамият касб этади?” URL://https://uza.uz/uz/posts/sud-tizimiga-suniy-intellektni-zhoriy-qilish-qanday-ahamiyat-kasb-etadi_682165

4. Stephen Chen, (2021) “Chinese scientists develop AI ‘prosecutor’ that can press its own charges” - URL://<https://www.scmp.com/news/china/science/article/3160997/chinese-scientists-develop-ai-prosecutor-can-press-its-own>
5. Жданов Ю., Овчинский В. Полиция будущего. М., 2018 - URL://<http://ipa-russia.org/wp-content/uploads/2019/08/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%86%D0%B8%D1%8F-%D0%B1%D1%83%D0%B4%D1%83%D1%89%D0%B5%D0%B3%D0%BE.pdf>
6. Дмитрий Крылов. Blue CRUSH POLICE — Информационные технологии в руках полиции — Новости Русского Нью-Йорка - // URL://<https://brightonbeachnews.com/rus/blue-crush-police>
7. Сергей Жданов. “Вы арестованы за намерение. *Как новейшие цифровые разработки помогают предсказывать и предотвращать преступления*” - URL://<https://knife.media/predict-crime/>
8. Иван Александрович Завьялов. (2021) “Зарубежный опыт использования искусственного интеллекта в раскрытии преступлений”. - URL://<https://cyberleninka.ru/article/n/zarubezhnyy-opyt-ispolzovaniya-iskusstvennogo-intellekta-v-raskrytii-prestupleniy>
9. Рамис Ганиев. (2018) “Искусственный интеллект раскрыл убийство, взглянув на лицо жертвы”. - URL://<https://hi-news.ru/technology/iskusstvennyj-intellekt-pomog-raskryt-ubijstvo-vzglyanuv-na-lico-zhertvy.html>
10. Hukukun üstünlüğünü esas alan, gecikmeyen ve öngörülebilir bir adalet sistemi. - URL://<https://uyap.gov.tr/Genel-Bilgi>
11. Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi 2021-2025. - URL://<https://cbddo.gov.tr/SharedFolderServer/Genel/File/TR-UlusalYZStratejisi2021-2025.pdf>